

**Tuma nuuwuwa ne hiu wena
ONU (Ajɛya Kɪgbɛnduɖu
ɲgbɛyɛ) laba ne aɲɔɔzi
kedɛŋga yɔ**

**Tuma nūnuwa nε hīu wena ONU
(Ajeya Kīgēnduu ngbeyε)
laba nε añwzī kedēnga yō**

Semɔɔyɔ Ajeya Kɔgbendu ngbeye (ONU) wena pinzi nunuwa ne hiu ; pihay-dɔ numav, dɔtaki ne dɔna ne tuma kibana kibana wena ONU laba ne pikɔɔ pitali sɔnɔ yɔ. Dɔdɔ dɔ-nɔɔ minzau aliwaatu kpeekpe taa. Dɔ-dɔn taa eyaa tɔɔ pɔ-nɔsi nabuyɔ taa ne you talu, pe-wazin tasi daylɔ; dɔiyabi eyaa mba pukɔlu-we ne pamayzi se pɔ-tɔm tema yɔ pa-nɔv; dɔikandayɔ kedenga yɔɔ nɔm yɔɔ. Dɔlabina dɔdɔ ne eyaa tɔli eyɔ waɔe wazay. Dɔdɔna dɔdi ceyɔv se eyaa uɔtina dɔma, pala tuma ne kuɔndɔv tɛ kedenga yɔɔ.

ONU cingayi nunuwa ne hiu nɔngu kune kutɔvɔv-dɔ dɔdɔ se kedenga kewe wetɔ ndɔ dɔo ngbeye dɔne dɔdɔnɔye yɔ,tewe ndi ne sɔnɔ nɔndɔ. Mbu pɔpɔvɔv se ONU edɔ leeleyɔ lunayza yɔɔ kene;ela tumiye ne edɔzi nɔɔsi, kudɔmɔn ne mbu puyɔv yɔ, kadatasɔ tanum taa wev. ONU eleyzi lunayza ne e-ne angba leena palaki tumiye kɔyɔ, puɔvɔvɔv ne pidena eyaa ezi dɔo kiɔedee nɔmba kamayvɔv yɔ.

Kofi ANNAN

**Aloma fenay kiyaku 24 nɔngu 2006 punay
taa.**

You sɔsɔ nakuyu lina, eyaa sakiye si, mbu labina ne sɔsaa nabeye kpeyli, pala lumayza ne palizi Ajeya kɔgbendu ngbeye (ONU), semdeyo pɔlabi pɔnzi nunuwa ne hɔ. Palizi ngbeye ndi se pɔsina eyaa kpeekpe, peceyi ne pehiy lanheziye.

Eyaa caway dama tɔm yem fang se pɔsa ne pɔmbiwaa you lu'le, ONU dayi nɔu kam se lanheziye edaadi; edo sɔɔjanaa nabeye ne pakandayɔ di-yɔ.

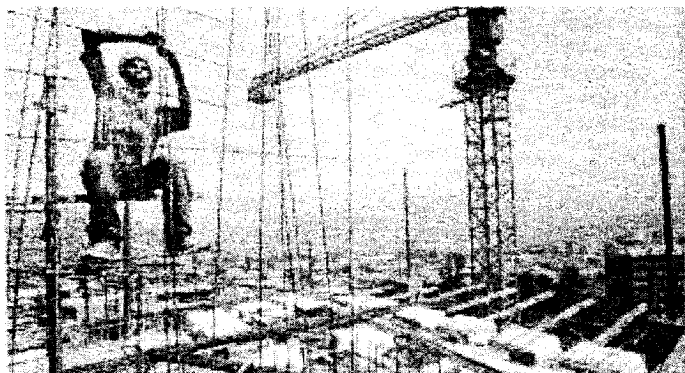
ONU eelaki lanheziye yɔ kandayɔ tumiye yeke; elaki dɔdɔ tuma wena ayaki eyaa nɔu kedenga kpeekpe yɔ yɔ; ezi piya wezuu dayɔu ne huu tuma. Ejade yɔ nɔu yɔ kandayɔ. Eyi wala tɔnu taa alaafiya ne kɔ kibana nɔnu. Kuɔndutu pasu ne tɔsu huu. Haɔu ne kpakpasɔ dɔde huu. Sukuli, halaa ese kuluu. Saasaa sinu ejade yɔ kegbedesay. Esɔdaa ne lumdaa numan wɔbu. Pɔmbiwaa tum tumiye labinau camiye. Tumiye ne tumlaɔa wala. Ne pikpay pidɛ.

Tuma wena ONU ne e-pilinzi palaba dɔo 1945 ne pikɔ pitali sɔnɔ yɔ, a-taa naaye kele.

1 - Huu wazay dɔkɔv

ONU kpay e-dɔŋ ne ɛ-ñum, elabina tumiye se piwazi eyu e-wezuu cayu taa ne ɛ-wala taa kedenga kpeekpe yoo.

Pikpayuna pinay 2000 ñunga ne sɔɔ yɔ, pinzi kudoku taa tuma huu tɔm ONU esiye senaa. Liidiya wena ONU labina huu tumiye pinay taa yɔ akili

dollarwaa egbon kudokiŋ hii; ajegbaka angba ña feyi pidaa. ONU ñaki pana se kuñondutu ete ne tanum ajeya dɔki a-tuma camiyɛ. Ajeye 166 taa Ajeya kigbendu ngbeye

eyaa labi huu tumiye.

UNICEF laki tumiye ajeya 157 taa.

Dollarwaa egbon kudoku kudoku kuyumuu ne dollarwaa kudokiŋ egbon nule elakina tumiye pinay taa; piya yoo kanduu, heduu, VIH/Sida numav dɔyɔ ne halibiya sukuli labu tumiye UNICEF laki.

CNUCED siyna ajeya tadiye numav taa se puhuuna-ye. Kedeŋga kpeekpe liidiya koozay kundi tanum ajeya liidiya pinay taa. Doo 1947 ne sɔɔ, kecele liidiya ne palabina huu tuma wena yɔ, ajezi kudokiŋ nakuu ne tanga (9500). Ajeya leena celiy liidiya wena yɔ, ana palakina huu tuma.

2 - Pala démocratie tumiye dɛu

ONU kuli eyaa ese ne démocratie tɔm kedenga kpeekpe yoo. Esunina ajeya cabi taa eyaa, paɖɖi takayisi ne ñaɖɖu tala; ezi Cambodge, Namibie, El Salvador Erythrée, Mazambique, Nicaragua, Afrique du Sud, Kosovo ne

Timor oriental. ONU soʻzi ajeya naaye loŋ, esina-ye a-kaɗe alwaatu taa takayısı dıɗuzıye, edu eyaa se pɔcɔna ne mulum eɗaawee; ajeya ana a-ñuu

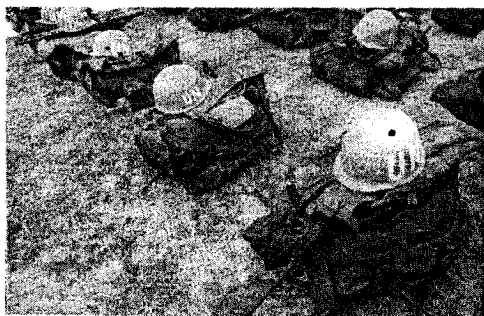
kuli nunuwa ne nunaza (90); a-taa naaye k ɔɔ Afghanistan , Iraq ne Burundi.

3 - Pakandı eyu wala yoo

Doo 1948 pınay taa ONU kedizay sɔsɔ tısı eyu wala tɔm. Pıkpayuna pınay nga yɔ, ONU tısaa se ajeya nuna ɗama ne aɗu ɗama paytu ndu yɔ, pɔɗɔ tu-yɔɔ ne pısina-ye politique, samay, tɔsuu ne sɔnzı pɔɗɔkuu numau taa. Ajeya naaye taa eyaa mabi kubusi se palaki-we ñaŋ le, ONU piliŋzi ɗzi sıcɔŋna eyu wala yoo yɔ, sıñazi ajeya ana a-ñundinaa; elepieleyzi wetu ne pañaŋ eyu wala.

4 - Pɔɗɔki ɗiyɗiyjayu ne laŋziyetɔm

ejadɗe sa miŋ 2005 le ONU tiyi loliya nabeye tindima nunuwa ne hıu (60); pala pa-tumıye, ñaɗiŋ pasi ne you talı. Alwaatu tune, ONU sɔɔjanaa ɗɔɔna you sızuu ajeya hıu ne loɗo (16) taa.

5 - Laŋheziye eɗayni kɔm

Doo 1945 pınay ne sɔɔɔ, ONU ɗu e-nɔɔ tɔm cau kedizası (170) taa ne

lanheziye koo Iran ne Iraq pe-hekudaa, ne Afghanistan, El Salvador, Guatemala pa-taa. ONU labi dadda tendingadee tumiye ne esizi you ajeya naaye taa.

6 - Pakandi ejade yoo ñum yoo

ONU luki se eyaa ikandi ejade yoo ñum yoo camiyee. ONU taa ke eyaa kpeyli, palaki limayza ne paniyna dama, mbu e-esiye sena kedenga yoo tilasi diyu numav ñinuu, ezi yolum ne luyguyee pa-dama taa leyttu weekiy mbu yoo, nikaymindu camuu tom, kuzootu ñutu huu tom lan tim tom ne heylim ne lim pa-cidididi weu tom. Yee pada;siy tilasi ɣzi numav loɣ, tadiye ne tosuu po-tom eedeliy caa; mbu puyoo yoo, ejade yoo ñum cadina ne tetu muzun pasiy, nabuyy eetasiy huu ne eyaa wezuu eedayliy.

7 - Padaɗ ne pombinaa idaatoyi

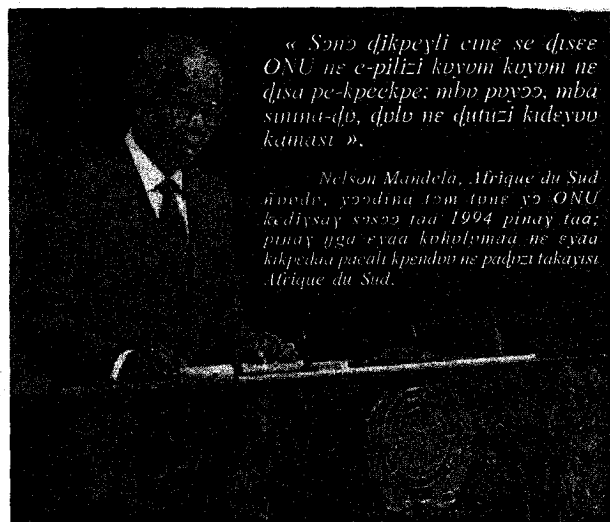
Ngbeye ndi payay-di se AIEA yoo, ndi ONU duwa se dɗifɛɗ ne dɗina, pidaala mbu ne ajeya wena awena atoomwaa leyttu yoo aluki pombinaa meesaydee. Lona wena palaki a-taa tuma naaye ne atoom yoo, adɗ pɗɗɗ; ajeye nunuwa ne neele (70) taa awee; AIEA sim puyoo. Aliwaatu tune ti-taa, AIEA ha wala 237; ajeya 152 taa awee.

8 - Ajeya uwee adi yoo ne asiyli a-suutu

Palizi ONU 1945 le, eyaa kudokiɗ egboɗ 750 kewena ajeya wena adaafeyi adi yoo yoo a-taa; dɗondinaa nisi taa paawee. ONU dɗɗ taa ajeya nunuwa ne niidozo (80) piza awee adi yoo.

9 - Pahu youdaa eyaa kuyaa ne tɔm

ONU lɔzi eyaa mba se pahuvu Yougoslavie kibinuvu ne Rwanda pɔ-tɔm yɔ, pahv youdaa eyaa kuyaa tɔm, pɔtɔm si ne paɖu-we salaka; alɔzi paytv

« Sono dikpeyli cine se disee
ONU ne e-pilizi kuvom kuvom ne
dɔsa pe-kpeekpe; mbo pɔyɔ, mba
sinna-dɔ, dɔbo ne dɔtɔzi kideyvu
kamasi ».

Nelson Mandela, Afrique du Sud
nɔndɔ, yɔndina tɔm tɔne yɔ ONU
kediysay sɔsɔ taa 1994 pinay taa;
pinay nga eyaa kuhlɔmaa ne eyaa
kikpeda papɔzi kpendu ne paɖɔzi takayisi
Afrique du Sud.

natvyu ne pahuvuna eyaa
kpeekpe dɔzuvu tɔm, eyv
wala tɔm. Pɔ-tɔm huv
paytv ndv ajeyua naaye taa
eyaa saŋ-tv pɔŋŋ.

10 - Paɖɔzi tɛyɔɔ tɛyɔɔ tɔm Afrique du Sud

Mba paluba ne tɛyɔɔ tɛyɔɔ
tɔm tɛ Afrique du Sud yɔ,
ONU kena pɔ-kɔ dɛyɔ.
ONU kɔzaa se

padaapedina ejaɖe ndi malifanaa, ete ekizi kideyvu tɔm tomnay hayisuvu
ɖeɖe. Yee Afrique du Sud eyaa iɖɔzi takayisi 1994 pinay taa ne kuhlɔmaa
ne kikpɔdaa papɔzi pewee kewiyay kuvumay taa kɔyɔ ONU dɔŋ taa.

11- Pakpazi ajeegbaka waɖe dɔŋ

ONU ñayna pana ne pañiy ajeegbaka ɖama ninav paytv taŋga (500) taa
niei; ti-taa natvyu kɔyɔ : eyv wala, kiñazuvu, ajeegbaka taa kiweekim,
kuvuvɖuyaa, sɔɔjatu tumiye yebu, tɔɔnasi ne tenguu yɔɔ tɔm.

12 - Pàna kuvuvɖuyaa pudɔɔiye ne pasina-we

Ɖoo 1951 pinay taa ONU pilinga nga kɔcɔŋna kuvuvɖuvu tumiye yɔɔ yɔ ne
aŋgba leena papayzi sinav kuvuvɖuyaa mba pese you, hangay yaa kuvɔndutu

yo; pide eyaa mba pa-ñuu cezi kudokiŋ egboŋ nunouwa (50 Million). ONU siyna kuyvuɖuyaa mba se yee pisaŋ koŋo papisi pede yaa pacay paɖu eyaa mba kuyvu yo pɔɔɔ; yee pucɔɔ, etendi ajeya naaye taa eyaa ne kuyvuɖuyaa mba powolo pacay pɔɔɔ. Kuyvuɖuyaa, paham ɔoli ne mɔmɔtiwaa ne eyaa mba pakuyi pede ne peleyzi lona pe-ejaɔe taa yo, kozi kozi halaa ne piya, ONU hay-we tɔɔnaŋ, ɔizuze, ko, eɖu-we sukuli ne esiyna mba pɔɔɔlaa se papisiɣ pede yo.

Eyaa mba ONU labi-we mbu yo, pecezi kudokiŋ egboŋ hiu ne naku (19 Million).

13 - Pehezi tanum ajeya taa haɔaa langa

Ajeegbaka haɔav huu liidiya koozay (FIDA) kindiy haɔaa liidiya se pa-kvɔɔndutu epasi. 1978 pinay taa FIDA payzi tumiye nɔi labu. Ecele dollarwaa egboŋ kudokiŋ litozo ne dollarwaa kudokiŋ egboŋ kagbaŋzi ne palabina tuma (676)

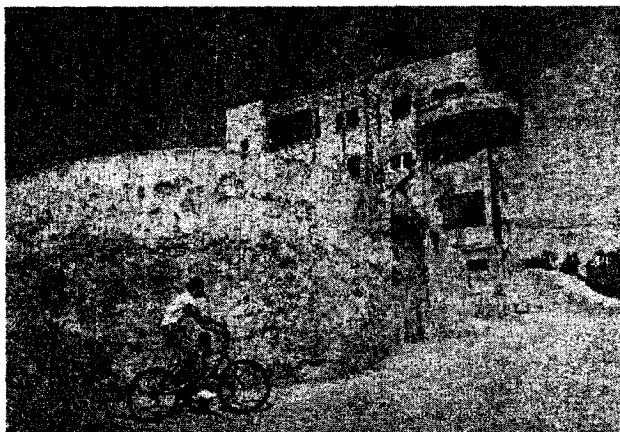
ne piwazi eyaa kudokiŋ egboŋ nasile ne nunuwa (250 million), hali picezi mbu. Ajeya ndindi wena aɖu sɔɔlim ne aceliɣ liidiya wena yo, ana FIDA lakina tumiye.

14 - Pasina Palestine eyaa mba paɖu ajeya leena kuyvu yo

Aliwaatu ndu kedenga kpeekpe ɔɔŋ lubu se Israēl ne Palestine pe-hekvdaa eñɔɔzi yo, ONU piliŋa (UNRWA) ñɔɔɔɔna sinav Palestine eyaa mba paɖu kuyvu ɔoli yo. Kowona-we sukuli, keceli-we koŋe, kaha-we tɔɔnasi,

ketē kakindī-we liidiya pāzī. Kapayzuv tumiye ndī labu ne sōnō yō, pīcēzī pīhzi nūnūwa (50). Sōnō Moyen-Orient eyaa mba paḍv kūyuv lalaa yō,

pēcēzī kudokiḡ egbōḡ nūhza (4 Million). Pa-hīla we UNRWA takayay taa.

15 - Paka ñuv Afrique tuma huv yō

Afrique tōm kiliyna ONU ceyuv. ONU labi koduday kediḡzay

nakeye 1986 se pīha numav ajeegbaka, asina Afrique, kū-tōsuv fē, kisiḡ ki-nasī taa ne kuhuv. Afrique ajeya ñundīnaa labi kediḡzay nakeye 2001 pīnay taa. Ka-taa palabi tamay nakeye se pīsina Afrique huv numav taa. ONU tisi tamay ḡga kō-tōm ki-kediḡzay sōsō taa 2002; tamay ḡga kō-yō ONU ḡḡḡiyna ne esina Afrique.

ONU kpeyliḡ mbu mbu se ~~ma~~ ~~tanun~~ ajeya yō, Afrique muvna hōōlūv sōsōv yaa niidozo ne naadozo mūnūv yō (33%). Paa ONU piliḡga ḡga kamayziḡ mbu kaala ne kasina Afrique yō puyōō.

16 - Pōcōna halaa yō ḡeu

ONU sinina se halaa ne abala pewēē kīmzḡ ne pīḡena halaa. ONU piliḡzi UNIFEM ne INSTRAW palabina tumiye ajeya mūnūv taa ne halaa wezuu cayv lēyzi; ḡzi kulina ḡḡḡ eyaa ese halaa walaa tōm taa.

INSTRAW ñūniyna liidiya wena palakina tumiye se pawili eyaa se padaakpēḡgesi halaa yō, paḡiḡ VIH sida numav yō ne pawili hala ñūm ñūnūv numav; pañūni-we tuma ne peteyina-we pa-caanaa ne po-ḡoonaa pa-ñūm. ONU piliḡga nakeye edaāōō halaa walaa yōō.

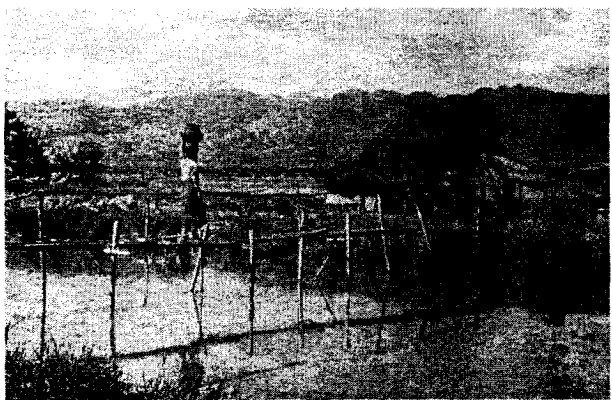
17 - Halaa wala yoo kanduu

ONU labi tamay se pucc ne halaa hezuv leqi'le, pupozuv se pasina-we ne pasina padi. ONU ya kedenga kpeekpe halaa kediyyay 1975 (Mexico).

Kediyyay nga ne ONU du ngi nisi yo, silabi halaa wala tamay nakeye. Ajeya kigbenduv ngbeye damaninav paytu ndu palizi 1979 kediyyay taa ne tikiziy halaa ~~toje~~ peenguv tom yo, ajeya minuv ne

nunvwa ne niidozo (180) tisi-tv. Mbu kulina eyaa ese halaa walatom taa.

18 - Paha eyaa lim kibam

Pikpayna 1981 ne puwolo pitali 1990 pinay taa yo eyaa egbon kudoku kuyumuv cali lim kibam hiyu ne pɔɔɔ. 1990 ne 2002 pe-hekuvdaa'le, eyaa kudokiɛ egbon

kuyumuv tasinaa lim kibam hiyu. 2003 pinay payaa se kedenga kpeekpe lelej lim kibam pinay; pinay nga ka-taa pasiyzi eyaa loɲ se pakandi pu-yoo ne kuvooɔv edaatukina-pv. Pikpayvna 2005 ne puwolo pisuna 2015 yo paluki ne eyaa mba pedehiyda lim kibam yo, pɔ-hooɔv hiy-pv.

19 - Paɗızı kalagalatu kudɔŋ

Kalagalatu kudɔŋ tema ajeya kpeekpe taa; ajeya loɔo taa kɔgbendikiwee; ana kɔyɔ : Afghanistan, Egypte, Inde, Niger, Nigeria ne Pakistan. Kedenga kpeekpe lubina tɔnɔvdaa alaafiya tɔm yɔɔ ne pipızı pɩla mbu. Mbu pɩlaba ne, UNICEF, Rotary International ne ONU lona wena acoŋna ne aɗiki kudɔmɩŋ numav yɔ, alu ne piya kudokiŋ egboŋ kagbaŋzi tapısı kalagalası, ne sɩɔŋ camıye.

Kudɔŋ ŋgu, ŋgu camayna piya ajeye minuu neele ne kagbaŋzi taa; leeleyɔ kija dɩm.

20 - Eyaa ikuli ese VIH sida yɔɔ

VIH/sida kpay eyaa ezi kudokiŋ egboŋ nunaza (40 Million) yɔ kedenga yɔɔ. ONUSIDA dɩyna lubu se eɗiy-kv numav. Ajeya wena eɗɔɔna a-taa tumıye labu yɔ, acezi minuu ne niidozo (130) yɔɔ. ONUSIDA ceyiy eɗi se eɗiy VIH/siuda numav kedenga yɔɔ ne ela mba kitem-we kpav yɔ kɔye; eɗɔɔna lubu dɔdɔ se kuŋɔndinaa ikoli-kv ne kiweekiy mbu yɔ pɩsuna feeu, pidaakpa piyay. Aŋgba wena asɩyna ONUSIDA VIH/sida numavɗiyu yɔ akpendi hıu.

21 - Paɗiy Eso kudɔŋ numav

Kedenga kpeekpe yɔɔ tɔnɔvdaa alaafiya ŋgbeye (OMS) labina tumıye pɩŋzi hıu ne nasidozo ne dɩpızı dɩɗızı eso kudɔŋ 1980 pɩnay taa. Mbu labina ne dollarwaa egboŋ kudoku kuyumuu kazi OMS kozay taa.

22 - Paɗiɣ ɗalaa numau

Kedenga kpeekpe yoo tɔnuvdaa alaafiya ngbeye (OMS) ɗizi yulɗɗi soɗzoo Afrique wisi ɗuɗuɗe ajeya hii ne kuyumɗiye (11) taa; eyaba piya kudokiɗ egboɗ hii ne kuyumuɗu ɗuu; padayulumi ne papizi pahayi hectarwaa kudokiɗ egboɗ neele ne kagbaɗɗi (25 Million). ONU piliɗi nasiyi lubi ɗɗɗɗ 1991 pinay taa Afrique ne ku-ɗuu ne siku soɗzo wena aɗɗu eyaa calim yoo kpeekpe. Piliɗi leesi ɗaku kunukununa ne kudomɗi leɗɗ soɗzoo ne piya eyaa sakiye ɗuu.

23 - Pɛkedɗ eyaa kpeekpe heduu wazay tɔm

Heduu yabi eyaa kudokiɗ egboɗ neele ɗuu wayiwayi piɗi neele sine yoo si-taa. UNICEF ne OMS po-ɗoɗ taa ke kudomɗi loɗo weyi paɗiki-i numau ne heduu yoo, ipasaa. Kudomɗi inu, i-hila kɔyɔ : kalagalato, kalikɗaday, kpizim, kpezihi, kpeziwilaɗ ne likiyuu kudɗi. Heduu mbu pilabina ne minuu yoo'le kagbaɗɗi (5%) pasɗ 1970 waa taa; pitaluuna soɗɗ yoo, nuɗuwa ne neele ne loɗo (76%) pasina minuu yoo. 1999 ne 2005 pe-he kudaa'le, kpizim kuway piya kuv mbu yoo, pipasi nuɗuwa minuu (50%) yoo. Kalikɗaday heduu yabi ɗoonaa ne piya sakiye ɗuu; ajeya minuu ne naaɗza (104) ceɗi adi ne aɗi kalikɗaday kudɗi a-te.

24 - Paɗiɣ numau kudomɗi weyi iɗey eyaa sakiye yoo

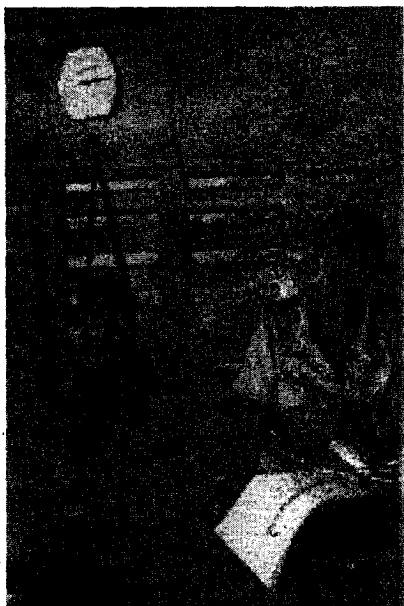
Yee OMS eɗaceyi eɗiɣ feziɗ kudɗi (SRAS) numau kpedeɗe kɔyɔ, kikuway eyaa sakiye. 2003 pinay taa OMS mabi kubuka ne eheyi eyaa, pikilina numan woɗaa se, pakpa paɗi se feziɗ kudɗi liwa. Pilabi mbu'le, ajeya wena ki,tem a-taa taluu yoo aceyi adi ne pisuna eyaa mba kitem-we kpau

yo peyeke. OMS taki kudomɔn weyi idɛy eyaa sakiye yo nasile ne ninuwa (250) ne ena se kudomɔn inv i-taa'le, 5 yaa 15 pɔzv se paa pinay nga, pokuli i-yɔɔ ese paale.

25) Palu ne piya ajama idaakuli sibu

Pɔzi 1960 waa taa'le, piya kuyumay sikayna piya kagbanzi (1/5) yɔɔ, ele kadatalida pɔzi kagbanzi. ONU piliɔzi ñayna pana, siñini eyaa lim kibam, tɔɔnasi kibanzi, sila ciɖiciɖi tuma tɔnvutaa alaafiya numav taa ; mbu yebina ne piya ajama sim pasu tanim ajeya taa. 2002 pinay taa'le, piya kuyumay sikayna piya hiiu ne naale yɔɔ (1/12). Paluki se 1990 ne 2015 pehekudaa 'le, piya mba padatalida pɔzi kagbanzi yo pa-sim epasi ne naale sibina naadozo (2/3) yɔɔ.

26 - Pasu tɔsvu tigila

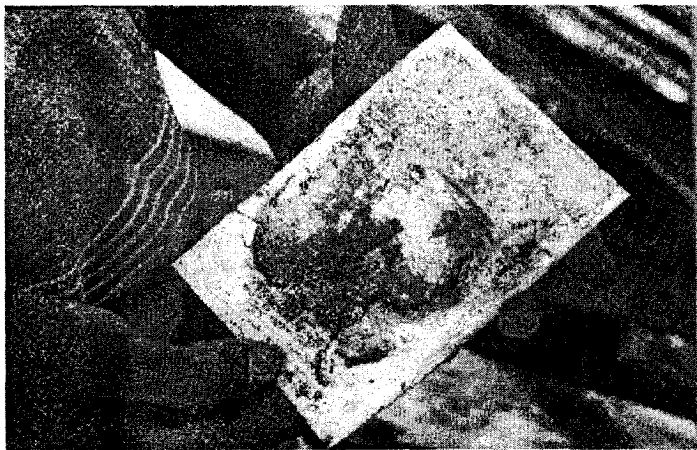
ONU laki tɔsvu tumiye camiyɛ. Eñinina tuma ndi ndi lɛyɔ ne pɔsɔna kedenga kpeekpe tɔsvu ; a-taa naaye kɔyɔ : Kigalvu, Tadiye, Kamasi yɔɔ tuma, Feteyim tuma, Esɔdaalɔɔɔɔaa tumiye, numavwobu, Kangalaafu tumiye ; mbu pilaba ne piwazi tɔsvu. ONU yɔɔdina camiyɛ, pila ñimdinaa hunum ne powolo pala tɔsvu tumiye tanim ajeya taa. Elabina ne paa ejade ndi 'le di-taa eyaa niyna dɔama politiki tɔm taa; pekiziyna dɔama nɔɔ num tav lakasi ne pɔɔvu kajazay tuma ñɔɔzv payɔ.

27 - Pasina lubutu tuma tanim ajeya taa

ONU tɔɔna e-pilinga nga kɔɔɔɔna lubutu tumiye yɔɔ yɔ, ONUDI piha numav ne ñim ajeya siyna tanim ñina ; pisey ne tanim ajeya siyna dama dɔdɔ kajazay tuma taa, liidiya dɔv, leyiv pasuv se lubutu ehuv ne piledi. ONU sina ajeya naaye dɔdɔ ne a-tanim pasi.

28 - Pasina kedenga yɔɔ kegbedesay dɔvi eyaa mba yɔ

Yee kedenga yɔɔ kegbedesay nakeye elaki doli, ONU tiyiy eyaa ne pasina mba pudɔvi-we yɔ. ONU piliɔzi, kaymanɔay kisemay, finay kenɔee kisemay ne siniyaa peceliyna nabuyv ne piwazi pudɔzamwaa. ONU maki kubuka le, eyaa dɔv liidiya ezi egbɔɔ kudokiɔ nule ne nabv yɔ ne pasinane kuvɔɔtalimwaa.

29 - Palv ne kedenga yɔɔ kegbedesay weeki mbv yɔ, pisuna fɛɛv, pidaakpa piyay

Kedenga kpeekpe yɔɔ mindv, heylim ne tev

ngbeye (OMM) yebina ne eyaa kudokiɔ egbɔɔ cabi lu kedenga kpeekpe yɔɔ kegbedesasi sakiye taa. OMM wena minziniwaa mba panay ne puvɔ kegbedesay aliwaatv tali yɔ ; mbv enayna ne eheyiy eyaa loɔ. Mbv dɔdɔ esiyna ne peteyiy tɔɔnasi saasaa eyaa mba wiliɔ kpa pe-te yɔ.

30 - Pasina Tsunami dūzi eyaa mba yɔ

2004 pinay taa, saŋgayiŋ finay kiyaku 26 ñiŋgu wiye, heylim mabi Océan Indien, lim wadi ne pikpay eyaa ne pe-desi 'le, teɔ tefe ne pucɔ petiyi eyaa dende pikili weekuv yɔɔ. ONU la saasaa, esina eyaa mba padasi yɔ ; eteyi tɔɔnasɩ eyaa kudokiŋ egbɔɔ ne nabuyv, eñini eyaa kudokiŋ egbɔɔ ne nabuyv dɔzuye, eha eyaa kudokiŋ egbɔɔ lim kibam, ehedi piya kudokiŋ egbɔɔ ne nabuyv se kpizim edaakpa-si. Pidunge payi mbu yɔ, finasi loɔo ekpay ne elabina. Saasaa tumiye ndi, dɔlabina ne eyaa tatasisiɔv ; puyɔɔ yɔ dɔdɔ kudɔmɩŋ weyi idɛy eyaa sakiye yɔ, padanu i-taŋ.

31 - Pakandi mundu kinyiditu yɔɔ

ONU piliŋzi (PNUE) ne (OMM) palabina ne eyaa diyzina se mundu kinyiditu tuluv pɔŋ ne puweeki nabuyv kedenga yɔɔ. Dama ninav paytu ndv padv Montréal yɔ, tilabina ne kedenga yɔɔ kewiyisi dɔziy paani dɔyuv weyi ecamɩy nikay mundu yɔ. Mbu pilaki ne kanseri eekpay eyaa sakiye.

32 - Pɔyɔɔdi mbu pilaki yolum ne luŋguye pa-taa yɔ pu-tɔm

ONU piliŋga (FEM) cay se kasina tanim ajeya ne apizi apasi yoluma ne luŋguye pe-hekuda kileyzuv ŋgu kiweyi deɔ yɔ. 1991 palizi FEM. E-liidiya kiliyna dɔv ejade yɔɔ ñim ñɔɔzuv tuma taa. Keceliyna liidiya ne palakina tuma naaye ezi : Mbu pifeziy ejade yɔɔ yɔ pudɔhuv, nikay mundu yɔɔ kanduv, kedenga lim taa kuvɔɔtv lazuv, tetv caduv yɔɔ lubv, tetv yɔɔ kuvɔɔtv dɔzuv.

Ɖoo 1991 ne sɔnɔ, liidiya dollarwaa egbɔŋ kudokiŋ kagbaŋzi ne nabuyv FEM cele aŋgba naaye se alabina tumiye. Aŋgba leena ñaɗv-ɪ nisi ne e-maymay ela tuma naaye ne dollarwaa egbɔŋ kudokiŋ hɪu ne litozo ne nabuyv. ONU piliŋzi (PNUD), (PNUE) ne kedeŋga kpeekpe liidiya koozay, mba FEM tiyiɣ ne palaki tumiye.

33 - Tim fusi kuluu

ONU ɗuvna nisi eyaa ne pokuluu tim fusi ajeya niidozo (30) taa. Naaye hɪla kɔyɔ : Afghanistan, Angola, Bosnie Herzégovine, Iraq, Mozambique ne Soudan. Mbu puyɔɔ yɔ, paa pinay ŋga, tim kuv eyaa sakiye, pipeliɣ nabeye nisi ne nangbaŋzi. ONU ceyiɣ edi, esiɣna eyaa se palu pɪdaa. Eɗuv nisi puɗuzamwaa se pakpayna padi. Esiɣna ajeya naaye ɗɔɗɔ ne aɗiziɣ a-tim fusi.

34 - Paha pikulinamwaa tɔɔnasi

ONU piliŋga (PAM) caliy eyaa kudokiŋ egbɔŋ nunɔwa ne nunaza (90 Million) paa pinay ŋga. Ajeya nunɔwa ne niidozo (80) taa pewee.

Kuyvɔɗuyaa ne lona leyziyaa pɔ-yɔɔ pakiliɣ cɔnav. PAM celiɣ tɔɔnasi se piwazi mba ñɔɔsi kiliɣ-we wɪw samay taa yɔ ; mba kɔyɔ halaa ne piya. Piya mba powoki sukuli yɔ, pahay-we tanandee tɔɔnay falaa, pecele-we nasiyi ne pekpena. Piya ŋzi, sikpendi kudokiŋ egbɔŋ hɪu ne lube (17 Million). Tɔɔnasi ŋzi powokina pikulinamwaa yɔ, PAM kpeyliɣna-si, ekaa-si lɔɔɗa taa, eheyi ne powona-si si-ɗideyiye. Wayi wayi piŋzi nunaza (40) sine si-taa, PAM ha

eyaa egbon kudoku ne nabuyv tɔɔnasɩ tooniwaa kudokin egbon nunuwa ne neele ne litozoto ne nabuyv. Tɔɔnasɩ ηzi, si-liidiya kpendi dollarwaa egbon kudokin hiɲnaa naadozo ne niidozo ne hɔɔlv (33,5 Milliard).

35 - Palu ne ñɔɔsi edaawu eyaa ne pikili

ONU pilinga (FAO) luki se wiɗiyi ñɔɔsi edawu eyaa kedenga kpeekpe yɔɔ ne pikili. FAO laki tumiye ñim ajeya ne tanim ajeya taa. Ajeya wena awe FAO taa yɔ, akatiy ɗama'le atakiy ɗama ninav paytv ndu tiwaziye we yɔ tu-tɔm ; naɗiye eekpaziy ɗidi se ndi kulina ɗon. FAO siyna tanim ajeya se aweena leyv kifatu ne piwazi-ye haɗav, laɲ ɗokuv ne kpakpasɩ ɗɔv numav taa, pɩsa ne tɔɔnay kibanga tali-we.

36 - Paɗaɲ ne eyaa edaakili kpakpasɩ kpav

Eyaa kiliy kpakpasɩ kpav ; pɔɔɔ se pɔkɔɲ si-kuñɔɲ labv wiɗiyi. Kpakpasɩ kpav keɗelesay nga FAO ajeya naa, piɗalabi-ye ɗeu ne aɗv kpakpasɩ kpav paytv 1995 pinay taa se lakasi ηzi sipasi.

37 - Paɗaɲ minziniwaa tuna ne padaalu wendu ndu ti-taa ne sɔtv yɔ

Stockholm ɗama ninav paytv yɔɔɔv se paɗiɩ kedenga kpeekpe yɔɔ sɔtv wendu. 2001 palɩzi paytv ndv. Paytv ndv ti-esiye sena nakaj kuv kɔ hɩu ne naale, sɔtv wendu ndv tipiziy tukv eyaa, ticami feteyim, tukɔna kanseri, kaalvlutv ne tiñandiy piya paylaka yɔ. ONU taa ɗama ninav paytv leyv kandayiy mbv pifeziy ejaɗe yɔɔ yɔ, laɲ yɔɔ, tilaziy tengunaa taa kuvɔɔtv ne tiɗaɲgiy leetv numav se tidaawolo polin.

38 - Palu ne tɔɔnasɩ kibedesɩ taa edaawee azuuma

ONU pilingi (FAO) ne (OMS) paluki se tɔɔnasɩ kibedesɩ taa edaawee azuuma. Mbv labina ne paɗv tɔɔnasɩ miɲzi nasile (200) yɔɔ paytv. Paytv

*ndv tuyɔɔɔɔv se paɔv arakasɪ (3000) ŋɪ si-taa tɔɔnasɪ se powokina numav
yɔ, pɔɔɔna si-yɔɔ ɔɔu. Paa kaani ŋv, pama ku-yɔɔ tɔɔnay ŋga kewe kɪ-taa
yɔ ka-hɪɔ ne padaatɔɔɔ ɛyaa tulutu.*

39 - Pakadina kiɔazuv tɔm

*ONU lɪzɪ nabeye se pakadina ajeegbaka taa kiɔazuv tɔm. Eɔv paytv hɪu ne
natudozo (13) se pahuvna mba pakpay lalaa ne ɔɔŋ se peheyi liidiya ne pucɔ
peyebe-we yɔ, mba peleyziy avionwaa numan yɔ, pɔmbɪ tɔyaa, ne mba
peceliy liidiya nabeye se powolo paɔazi lalaa yɔ ne tɔm. Ajeya nunuwa ne
hiu ne naadozo (63) tisi paytv ndv tv-yɔɔ 2005 pinay taa. Pɔɔɔna, ɔama
nɪnav paytv kifatu natvuv lɪzuv se tɪkadina kiɔazuv tɔm. Salan finay kiyaku
hiu ne kuvumuv (11) ŋŋv wiye kiɔazuv tɔm ɔɔwa'le, ONU heyi ajeya
tɪŋge se akizi kiɔazuv tɔm a-te ; mbv ONU ɔv nabeye se pefen ne pana,
ajeya tisi yem, yaa aɔɔŋ pu-yɔɔ. ONUDC ne piliŋzi leesi pasinina ajeya
minuv ne apɪzɪ akadina kiɔazuv tɔm ndv a-te.*

40 - Pɔɔɔna asɔŋ ne hoɔɪɪnaa pɔ-yɔɔ ɔɔu

*UNFPA labina ne ɛyaa
ɔiyzina se paa anɪ,
ewena waɔe se elvɪ piya
ɛzɪ ɛɔɔɔv yɔ ne etɪli si-
tee peleeɔv. Mbv
yebina ne halaa ɔiyzina
pe-wezuu ɔaylv ɔɔkv
tɔm.*

*Puyɔɔ yɔ tanɪm ajeya taa
halaa pasɪ lvuv; ɔɔo*

1960 waa taa'le, palulay pitaliy loḍo loḍo ; leeleyo piya naadozo naadozo paluluv.

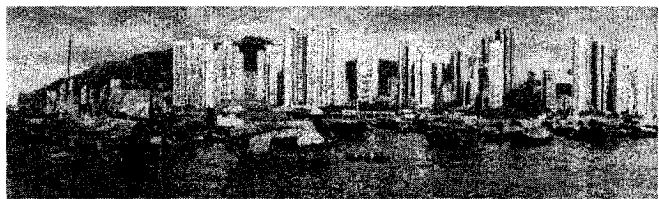
Mbu labina ne eyaa ḍotu pasi ejaḍe yoo. UNFPA payzi e-tumiye 1969 pinay taa'le, eyaa mba palulay piya pazi ne pepelesiy si-tee camiye yoo, padatali neele minuv yoo (20%) ; eyaa mba soṇo patali nunuwa ne hiu ne kuyum minuv yoo (61%). UNFPA ne piliṇzi leesi petiyyiy muvuvuyaa kibama tanim ajeya taa se pasina halaa ne padaakili sibv ḍululuyee.

41 - Pahuv ajeeḡbaka taa tōm camiye

Ajeeḡbaka taa tōm huvaa labina pa-tumiye camiye ne ajeya naaye hekvdaa kamasi, taabaliiyeḍuv, kpav ne heyuv, hav ne moṭuv waḍe ne toṣuv tōm ñoozi.

42 - Pōñoozi kedengga kpeekpe yoo tadiye tōm

CNUCED sina tanim ajeya ne a-ne ñimdinaa panina ḍama tadiye numav taa. Esina tanim ajeya ne ñimdinaa yaki a-wondu camiye ezi ḍama ninav

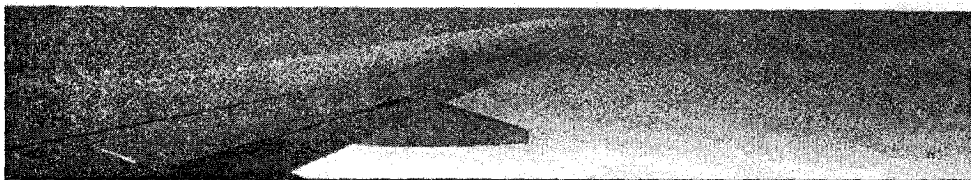
paytv pōzuv yoo. Esina-ye ḍoḍo ne a-wondu kibedetv ndi ndi ḍoo ; mbv yebina ne paniiy a-taṇ toṣuv kiyaku taa.

43 - Peleyzi toṣuv wetu ne kíkpa ḍoṇ

Kedengga kpeekpe liidiya koozay ne FMI pasina ajeya cabi ne atili a-toṣuv ḍokuv, pete paha-ye liidiya ne aheyi tumlaḍaa ; pōsozi ḍoḍo tanim ajeya taa liidiya ḍokiyaa loṇ.

44 - Pɔɔɔki tengunaa ɔɔu

ONU ɔɔ ɛ-ɔɔ ɔama ninav paytv ndv tuyɔɔɔv se pɔɔki tengunaa camiye yɔ ti-taa. ONU ɔɔ paytv ndv tengunaa waɔe yɔ 1982 pinay taa yɔ, ti-yɔ eyaa ɔɔ ne palaki tuma tengunaa taa. ɔama ninav paytv ndv, tuyɔɔɔv tengunaa ɔɔ ɔjeyaa wala ne a-svutv, melenaa numan wobu, tengunaa taa ñim yɔ kandv ne piyih lɔv pɔ-tɔm.

45 - Pɔɔɔzi ɛɔɔaa lɔɔɔ ne melenaa numan wobu

ONU piliɔzi paɔwa se silizi ɛɔɔaa lɔɔɔ ne melenaa numan wobu paytv. OACI yɔ yɔ ke eyv ewoki numav ne ɛɔɔaalɔɔɔye kɔyɔ, ɛ-langiye ɛemay. 1947 pinay taa, eyaa kudokiɔ egbɔɔ nakv (9 Million) svna ɛɔɔaalɔɔɔaa. A-taa naaye tɔli ne eyaa tanga ne nuɔwa ne nuɔza (590) si. 2004 pinay taa'le, eyaa egbɔɔ kudokiɔ niidozo ne nabvyv wobina numav ne ɛɔɔaalɔɔɔ ; a-taa naaye tɔli ne eyaa nasinaza ne neele (420) si.

Mbv ɔɔɔ melenaa numan wobu ngbeye (OMI) ñɔɔzi pide tumiye camiye ne sɔɔndv ɛekpay eyaa ne melenaa svv. Leeleyɔ pinayv yɔ, melenaa svv kili peeyee paawe.

Melenaa lim svv pasaa, eyaa ukiliy sibu ɔɔɔ; limdaa kaɔasim, keylim ne lim azuuma pa-kvɔɔv ñatuwaa siɔɔ ; mbv labina ne melenaa siyih wɔndu ne pvɔɔv.

46 - Paɗızı kɔ kɪdekeda ne tabakuyay

Ɗama ninaɗ paytu ndu tifeŋgiy kɔ kɪdekeda ne tabakuyay pɔ-yɔɔ yɔ, ndu hana ONUDC ɗoŋ ne etuu pe-peduu ne pa-yabu ; eluki ɗɗɗ se tabakuyay camu eyaa mba ne VIH/Sida kpa-we ɗɗɗ yɔ, pɔ-yɔɔ ece. ONUDC celiy kuñɗinaa liidiya se palabina tuma naaye ne pehiy paɗi ne peyele tabakuyay hayuu.

47 - Pekizi ajeegbaka taa kuguu ne mulim

ONUDC, ajeya naaye ne aŋgba naaye paluki se paɗızı ajeegbaka taa kuguu ne mulim. Mbu labina ne paɗıyna paytu ne leytu ndu tuluki se nɔɔ num tau, kuvɔɔtu liidiya, tabakuyay peduu, eyaa peduu ne ajeya leyziyaa peduu pɔ-tɔm eɗi. Tiluki ɗɗɗ se yee pakpa nɔɔyu, pahuu-na-i tɔm ne pɔho e-nangbanguu. Tıɗu nisi ajeegbaka paytu sɔɔtu ɗiliziye.

48 - Paa anı ehiy tumiye kibandɛ ne ɛla

ONU piliŋa (OIT) ɗu paytu se padakpa nɔɔyu se ɛla ɗoŋ tumiye, paɗızı piya tumiye, teyɔɔ teyɔɔ tɔm eedaawee tumiye naɗiye taa. Kahay eyaa wala se papızı paɗu aŋgba ne pa ne eyaa mba patina tuma yɔ pɔyɔɗi ne panuna ɗama. OIT ñaki pana se eyaa mba patina tuma yɔ, a-laɗaa ŋgbeye ne kewiyay panuna ɗama.

49 - Pɔñɔɔzi tanım ajeya taa sukuli ne ezutuyaa ñungu

Leeleyɔ tanım ajeya taa ezutuyaa ezi nuuwa ne neele ne loɗo minuu (76%) yɔ pızıy takayay kaluu ne mau ; piya nuuwa ne niidozo ne naayza

minuu (84%) yɔ
ñowoki sukuli. Palvki se
putaliy 2015 pɔnay
taa'le, paa piya ŋga,
kete suliki cikpeluu.
Tanim ajeya taa haala
mba pasima kaluu ne
mau yɔ, paakpendi 36%
1970 pɔnay taa. Palizi
leytu ndu se sukuli ekuli
halaa ese yɔ, tilabina ne

2000 pɔnay taa'le patali 70%. Pɔɔɔɔna lubu se putaliy 2015'le halibiya
kpeekpe ite kɔɔɔɔ sukuli ne kilɛluu.

50 - Pañay piya kpeekpe yɔɔ pana puŋ

Palakay you El Salvador, Liban, Soudan ne Yougoslavie kibɔnuu taa'le,
UNICEF yɔɔɔɔ ne peyele you hɔɔliŋ nuyi taa kiyakiŋ cabi, piha ε-eyaa
numav ne powolo pehedi piya, paha-si kɔ, tɔɔnasi ne tokonaa. Dama
ninav paytu ndu tikandi piya wala yɔɔ yɔ, ajeya 192 tisi-tv. Petem ONU
koduday kediyzay labu 2002 pɔnay taa'le, kewiyisi 190 la limayza se
silaki tɔɔɔɔdaa alaafiya tumiye, sukuli tumiye, piya yɔɔ kanduu tumiye ;
ne sikizi piya tuma labu ne si-kpeŋgesuu. Siluki ɔɔɔɔ se siɔiy VIH/sida
numav.

51 - Pɔɔɔɔki laŋ, puŋ, piyisi ne koosi camiye; Padaaye caanav ne sɔŋzi po-lona yem ; Pɔɔɔɔki kuduyiŋ mau ne ε-canuu leytu kpam

UNESCO sina ajeya 137 ne akandayi a-caanav, a-sɔŋzi lona, a-laŋ, a-
puŋ ne a-piyisi pɔ-yɔɔ ɔɔu ; ɛɔv nisi ɔɔɔɔ ne palizi ajeegbaka ɔɔama
ninav paytu ; ndu hayna eyaa ɔɔŋ se pala tuma ana.

52 - Sukulinaa sɔsaa taa sɔŋzi ne leyɔ pa-kulezɔ

UNESCO ne UNU pɔ-yɔɔ ONU tɔŋna, eyɔɔɔɔɔ, pɔla ajeya sukulinaa sɔsa hunɔm ne paɔvɔ ɔama nisi. ONU yɔɔ ɔɔɔɔ ajeya naaye sɔma leena sɔŋzi.

53 - Pakandi feteyim tuma yɔɔ

ONU pilinga (OMPI) kandiɔ feteyim tuma tɔnaa wala yɔɔ paale ; elvki ɔɔɔ se eyaa ɔm-we ne palabi-we kujɔv. Palaki mbv se piseyti nabeye ɔɔɔ, patɔŋ kɔɔɔɔ mba wayi ne feteyim tuma huu. Mbu lakina ne takayisi mav ne kedewa tuma wey yuŋ paale. OMPI sɔyna feteyim tumiye tɔnaa ne pepediɔ pa-ñim faa kedenga yɔɔ.

54 - Paha numav ne paa t ena ndv yaa emayzi size we'le, eyɔɔɔɔɔ yaa ema

UNESCO yɔɔyɔɔ tɔmkedv takayisi mayaa, radio ne télévion tɔnaa palaki pa-tuma yem faa. E-ɔŋ taa radionaa, télévionaa ne tɔmkedv takayisi

mau pewee padi yoo. UNESCO ceyiy edi ne etuluv mba pakuv yaa paduv salaka tomkeduv takayisi mayaa yo po-yoo.

55 - Paduzi coka ne pama kuduyiŋ kiban

Paa ejaɗe ndi, ɗi-taa eyaa hooɓɓu we tetu sozɔtuna taa. Ti-taa ke eyaa kiliy tumiye labu ne pakiliy tɔɔɔ. Ti-taa tɔsuu ne ñim pewee ; ele, ti-taa peɗe ɗɗɗ kudoɓni, kuguu, kuɓɓɔtu ne kuñɓɓɓu pewee. Tetu sozɔtu cabi natyuv taa, pikilina tanim ajeya taa, eyaa (50%) feyina ɗuzuye siŋŋ, paanay lim kibam se poñɔɔ ; pete pewee kuɓɓɔtu taa. Kedenga kpeekpe yoo'le, ONU-HABITAT wena tuma (150) ke ajeya (61) taa. E-ne kewiyisi, maalikasi ne aŋgba wena awe adi yoo yo, paluki se tetu sozɔtu taa tanim tinaa ilu kuñɔŋ taa. Puyoo yoo ONU-HABITAT celiy-we liidiya se pama kuduyiŋ ne piwazi kuñɓɓɓinaa.

56 - Kedenga kpeekpe yoo takayisi yekuu tuma ñɔɔɓu

UPU kandayina ne palaki kedenga kpeekpe yoo takayisi yekuu tuma camiye. Enu liziyna takayisi yekuu paytu. Eyaa ñaŋ-tu ne tumiye ɗɔŋ camiye. Ajeya 190 wena UPU taa. Peyekiŋ takayisi egboŋ kudukiŋ nasinaza ne hiŋnaa naadozo (430 Milliard) pinay taa.

57 - Palizi haɗau leytu kibandu, tɔnasi tɔyi ne si-yoo liidiya tii

FAO sinina Asie mav hayiyaa, payaki tokay ko ne pikaziy-we dollarwaa kudokiɗ egboɗ nunuwa (50 Million) paa pinay nga,

aliwaatu ndu ti-taa dɔdɔ kewiyisi ñayakay ko ana ne pikaziy-si dollarwaa kudokiɗ egboɗ minuu ne nunuwa (150 Million) paa pinay nga. Tokay ko liidiya wena papasi-si ne pisina-si tɔnuɗdaa alaafiya

numav taa yɔ, akpendi dollarwaa kudokiɗ egboɗ hii (10 Million) pinay taa.

58 - Pɔɗɔki pilabimwaa wala camɩye

ONU calina kuyuu esiɗ se pilabimwaa ke eyaa dɔdɔ ezi lalaa yɔ ; papiziy pala samay tɔsuu ne politique tuma. ONU wilaa se pilabimwaa wena pawazay samay taa ; eɗiyna pana ñayɔ se palizi dɔama ninav paytu ndu tikandi kedenga kpeekpe pilabimwaa wala yoo yɔ.

59 - Pɔñɔɔzi kedenga kpeekpe yoo kaɗgalaafu tuma

ONU pilinga (UIT) kpeyliɗ kewiyisi ne luɗaa se peceyi paɗi ne kedenga kpeekpe yoo kaɗgalaafu tuma huu. (UIT) labina ne ajeegbaka

ɖama sinav tuma payli. E-yɔɔ ɖɔɖɔ kaŋgalaafu tuma tɔyi tanum ajeya taa. UIT ɖɔɔna ajeya kpeekpe sinav se, Internet, radio, kaŋgalaafu ne télévision tuma ikpeeti a-te ne ayɔɔdina ɖama kelev. E-ɖɔŋ taa kaŋgalaafu nimasi tam pisi kedemga kpeekpe yɔɔ tumiye sɔsɔye ne ɖicazi dollarwaa egboŋ kudokiŋ kudoku (billion).

60 - Pasuna ajeya naaye taa kiɖedee eyaa

Palakay kiɖedee eyaa mba ŋaŋ ajeya (70) taa yɔ, pekpendi kudokiŋ egboŋ (370). ONU calina kiɖekeduv tɔm ndu w-yɔɔ kuhui. Ejade yɔɔ'le mba kalui a wev tanum taa, kuvɔmɔŋ ne ŋɔɔɔ peceeyi-wɛ. Ŋgbeye ndi palizi 2000 pinay taa se ɖicɔna kiɖedee eyaa mba yɔ-yɔ yɔ, eyaa (16) wena ɖi-taa. Ŋgbeye ndi ɖiŋakuna pana se eyaa mba palu kuvɔŋ taa. ɖisiyina-wee huu ŋunv, sɔŋzi ɖakuv, pa-wala yɔɔ kanduv, pa-ɖiɖa ŋim yɔɔ kanduv, sukuli ne tɔmɔm alaaŋiya numav taa.

Nobel laŋheziye kujɔŋ weyi palabi ONU yɔ

2005 : Kedemga yɔɔ Atoom tumiye ne ɖi-ŋvudv MOHAMED ELBARADEI.

2001 : ONU ne ɛ-takayay taa muvɔ sɔsɔ : Kofi Annan.

1998 : ONU sɔɔjanaa mba palaki laŋheziye tumiye yɔ.

1981 : ONU pilinga ŋga kɔɔŋna kuvvudɔyaa yɔɔ yɔ.

1969 : OIT (ONU pilinga ŋga kɔɔŋna tumiye yɔɔ yɔ).

1965 : UNICEF (ONU pilinga ŋga kɔɔŋna piya yɔɔ yɔ).

1961 : ONU takayay taa mayv sɔsɔ DAG HAMMARSKJÖLD.

1954 : ONU pilinga ŋga kɔɔŋna kuvvudɔyaa yɔɔ yɔ.

1950 : ONU pilinga nakeye ŋvudv : RALPH BUNCHE.